

Tersbøl, der altid har været et enemærke, en gaard udenfor fællesskabet, tidligere laa, er der jord med høj takst, 16. Her er altsaa ældgammel kulturjord, og der er tænkt paa at faa en arkæolog til nærmere at undersøge disse pletter. Det historiske udvalg og konservator Novrup har ca. 50 m nordvest for kælderen fundet to ildsteder med uordentligt liggende, ildskørnede haandsten og stærkt askeblandet jord. Efter ældre folks udsagn er der fundet ildskørnede sten, aske og kulrester flere steder i dette omraade. Men i Veerst by har stenalderfolket ikke boet. Byen er anlagt i skovkanten langt senere. Efter undersøgelser i forbindelse med Trælborg i Veerst skov er det paavist, at navnet Veerst kan betyde et værne-sted, der maaske er anlagt samtidigt og i forbindelse med Trælborg og Trældiget i germansk jernalder ca. aar 500. Ildstederne og den høje jordbonitet tyder paa meget gammel bebyggelse. Den middelalderlige kælder ligger aabenbart paa det sted, hvor byens første beboere har slaact sig ned.

John Kvist.

En stenalders enkeltgrav i Jerne sogn

Gennemgår man den forhistoriske arkæologis udgravningsresultater for Ribe amt, får man et overvældende indtryk af det præg, den yngre stenalders enkeltgravskultur har sat på især amtets vestlige del. Et indtryk, der vist bedst tolkes ved direkte at citere Johannes Brøndsted¹⁾: »Mod Vest, i Esbjerg-Varde-Eggen og længere nordefter indtil Lydum og

Esbøl har vi Enkeltgravshøjenes klassiske Land med Hundreder af Høje i Grupper og Striber.«

Det var for så vidt ret sent, man fra arkæologisk side erkendte, at disse mange tusind, ofte uanseelige høje i virkeligheden trods deres enkeltvise beskedenhed står som et monument over et overordentligt betydningsfuldt kulturindslag i Danmarks forhistorie. De første systematiske undersøgelser af enkeltgravshøjene satte ind omkring 1890, da kaptajn A. P. Madsen for Oldnordisk Museum og Den antiquariske Samling i Ribe undersøgte et stort antal høje rundt i amtet.

I de følgende år deltog et stort antal af Oldnordisk Museums medarbejdere i undersøgelserne, hvorefter de første grundlæggende resultater kunne publiceres i 1898²⁾. I den næste større undersøgelsesperiode i årene 1915—25 blev atter en betragtelig række grave undersøgt, og senere er der lejlighedsvis foretaget gravninger i høje med enkeltgrave, dels af Nationalmuseet, og dels af interesserede amatører samt lokale museers ledere.

Allerede Sophus Müller²⁾ anså enkeltgravens folk som værende et sydfra indvandret element, der skilte sig ud fra dysse- og jættestuefolket. Problemet er indgående og populært behandlet af Johannes Brøndsted i »Danmarks Oldtid« I, men den egentlige videnskabelige bearbejdning af det store materiale, der foreligger efter 50 års undersøgelser af enkeltgravskulturen finder man i P. V. Glob's doktorafhandling fra 1944³⁾.

I 1949—50 gennemførte museumsassistenterne Harald Andersen og Georg Kunwald for Nationalmuseet en til bunds gående udgravning af en til sløjfning frigivet høj i Esbjerg. Denne mønstergravning, hvis resultater nu foreligger⁴⁾, beviste,

hvad man nok anede, at tidligere udgravere i alt for høj grad har koncentreret sig om højenes centrale dele og ikke vist tilstrækkelig interesse for yderkanterne med de muligheder for sekundærgrave, spor af stolpehegn, ringgrøfter, og hvad der ellers kan vise sig der.

Formentlig vil disse nyere undersøgelser og den derigennem udviklede, stærkt forbedrede udgravningsteknik atter bringe enkeltgravshøjene frem i søgelyset. Faktisk kan man regne med resultater selv i overpløjede høje, hvor centralgraven tidligere er undersøgt og sløjfet.

Disse overordentlig mange overpløjede høje er i det hele taget et trist problem for dansk arkæologi. De er ikke i egentlig forstand fredede, den stærke maskinmæssige intensivning af landbruget vil snart jævne dem helt ud, så de ikke mere erkendes i landskabet.

Alene i Jerne sogn findes der over 100 sådanne overpløjede høje, der sikkert i det væsentlige indeholder eller har indeholdt begravelser fra enkeltgravstiden. Størstedelen af dem er ikke undersøgte, men givetvis er en del af gravene sløjfede, når stensætningerne er kommet i vejen for markarbejdet. Adskillige beretninger om fund af »Stenhamre« o. l. tyder derhen. Foruden udsigten til snarlig udslettelse ved markarbejdet er der her store muligheder for, at storbyen Esbjerg breder sig ud over arealerne. Nårsomhelst kan et boligselskab slå sig ned på en byggemoden grund og eventuelle højtømter vil forsvinde sporløst som det forlængst er sket med de 25—30 høje inde i selve bykernen, der nu kun kendes som mere eller mindre sikre punkter på et kort.

Een af disse overpløjede høje blev med Nationalmuseets billigelse undersøgt i efteråret 1951 af 6

elever fra Esbjerg Aftenseminarium — J. Daugaard, S. Grønbæk, E. Sørensen, O. Torbensen, S. Trøst og B. Ingerslev —, under ledelse af adj. Bue Kaae, mens undertegnede repræsenterede Esbjerg Museum.

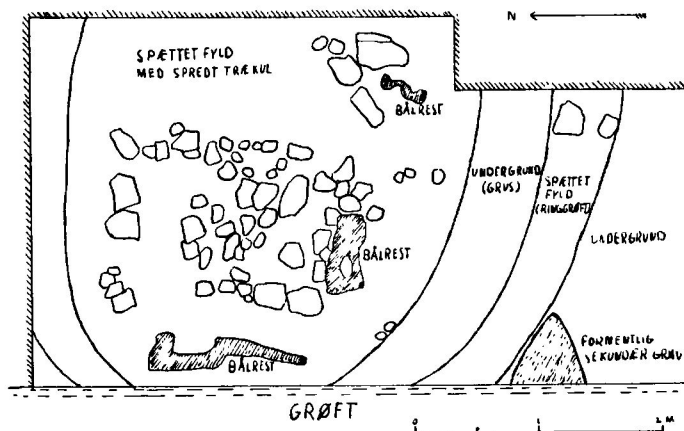
Når denne gravning publiceres, er det hverken fordi der blev gjort fund ud over, hvad der kunne forventes her i enkeltgravsejnen, eller fordi arbejdet på nogen måde skiller sig ud fra, hvad amatørarkæologer normalt præsterer. Det er blot nyttigt at bemærke, at det virkelig kan betale sig at undersøge overpløjede høje, og ydermere er det rimeligt, at en sådan undersøgelse kommer frem i »Fra Ribe Amt«. Mærkeligt nok findes der ikke een eneste enkeltgravs-beretning blandt det væld af artikler, der gennem amtssamfundets 50-årige beståen er kommet på tryk i årsskriftet.

Højen ligger på Veldbæk mark — Jerne sogn — på et højtliggende areal tilhørende gårdejer Erik Rossen (matr. nr. Veldbæk 6 a. — Nr. 207 på Nationalmuseets arkæologiske kort.) Den ligger i en ret spredt gruppe, der har talt ca. 20 høje. De er nu *alle* nedpløjede, helt bortkørte eller ødelagte ved tyske befæstningsanlæg.

Gårdejer Rossen var yderst velvilligt indstillet overfor arbejdet, han fandt sig med englelig tålmodighed i, at vi huserede i hans roemark, og i at måtte vente med efterårspløjningen, indtil vi sidst i november endelig måtte afbryde gravningen. — Og inviterede os alligevel til at komme igen.

Højen er i sin nuværende tilstand ca. 65 cm høj og 25—28 meter bred. Efter oplysninger, der kom til under gravningen, skulle det have været en »meget stor høj«, hvorfra fylden blev kørt til Jerne i 1870erne. Ingen kunne oplyse om fund ved dette arbejde.

En søgegrøft, ført vestover en syd-nord gående linie over for den formodede højtop gav ingen spor af grave, men uregelmæssigheder i den spættede højfyld under muldlaget antydede, at der skulle søges mod øst, hvor det da også viste sig, at central-graven lå.

Plan over udgravningen.

Til at begynde med så det ikke lystelig ud, om trent i niveau med oprindelig jordoverflade afdækkedes, spredt over en flade på ca. 3×3 meter en uregelmæssig forekomst af sten, der først tydedes som værende et ved pløjning ødelagt gravanlæg. Det viste sig dog senere at være en forrodet stenpakning over en underliggende, urørt grav. Ved forekomstens vestside og 2 steder langs sydsiden fandtes der velbevarede bålrester, sort, forkullet, men stærkt formuldet træ. Sikkert rester af rituelle bål, minder fra et begravelsesceremoniel, vi ikke kender.

Efter fjernelsen af pakningen kom selve graven frem. Et øst-vest orienteret anlæg, bestående af enstensætning, der antagelig har støttet en plankekiste,

hvoraf der intet var tilbage. En svag farveforskel i fyldskiftet, der i kistens nordøstlige hjørne tegnede sig som en lige linie antydede plankekistens tilstedeværelse. Forøvrigt viser den kendsgerning, at et par af den øverste paknings sten lå nede i graven, at et trælåg senere har givet efter for trykket ovenfra.

Rester af stenspækning og bålrester over centralgrav.

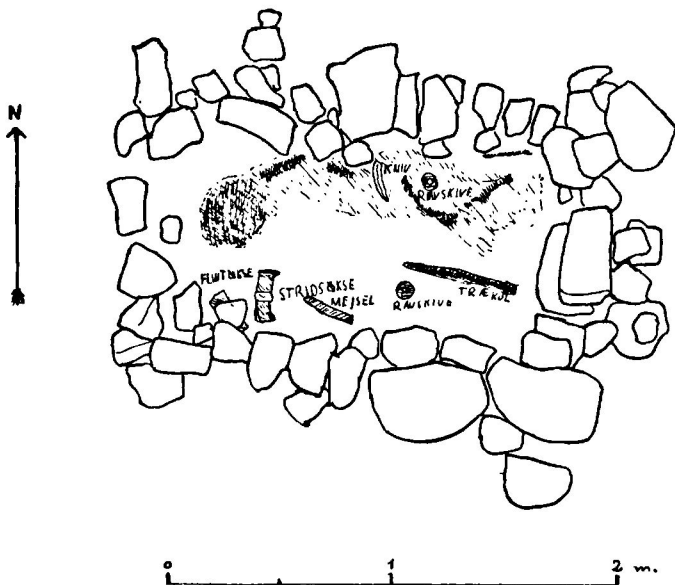
Niveau: oprindelig jordoverflade.

Fotografi set fra nordvest.

Kisten målte indvendig ca. 185 cm×80 cm. Den omgivende stensætning, der vel omtrent angiver selve kistehøjden, var 65—45 cm høj. Der var ingen bundbrolægning i graven, antagelig har den døde ligget på selve jorden, antydning af en bund af træ, som er kendt i et enkelt tilfælde, kunne ikke ses. Prof. Glob, der har haft lejlighed til at se gravningens billedmateriale, karakteriserede gravene med den ret svære stensætning omkring kisten som væ-

rende særligt udbredt netop her i enkeltgravsfolkets centrale område.

I graven lå den døde, synlig som et mørkt fyldskifte i jordlaget. Med hovedet mod vest, liggende på højre side i sovestilling med optrukne knæ, ty-

Centralgraven.

pisk for mandsgravene. De forholdsvis mange gravgaver, der fandtes, er da også hver for sig sædvanligt mandsgrav-tilbehør.

Foran den dødes hoved lå stridsøkse af bjergart, høvdingesymbolet, det våben der måske i højere grad end berettiget bruges som bevis for, at enkeltgravfolket — »stridsøksefolket« — på krigerisk vis tilkæmpede sig plads i Jylland. Egentlige beviser for noget sådant findes ikke. Ved siden af stridsøkse, inde under den indskredne stensætning, lå en tyk-

nakket, ret slank flintøkse, og en meget smukt udført flintmejsel. Ved bæltestedet lå en flækkekniv, og endelig fandtes 2 store ravskiver med hul i centrum. Den ene lå bag mandens knæ, den anden på gravbunden ud for knæene, nær gravens sydside.

Centralgraven set fra øst. Skeletsporene skimtes i højre halvdel af graven. Bemærk gravgodset.

Ravskiverne tydes som værende dragttilbehør, pynt på løsthængende bælteender. Placeringen her tyder også derhen. På gravens bund lå desuden en ca. 50 cm lang trægren, forkullet og helt formuldet, altså spor af ild også i selve graven.

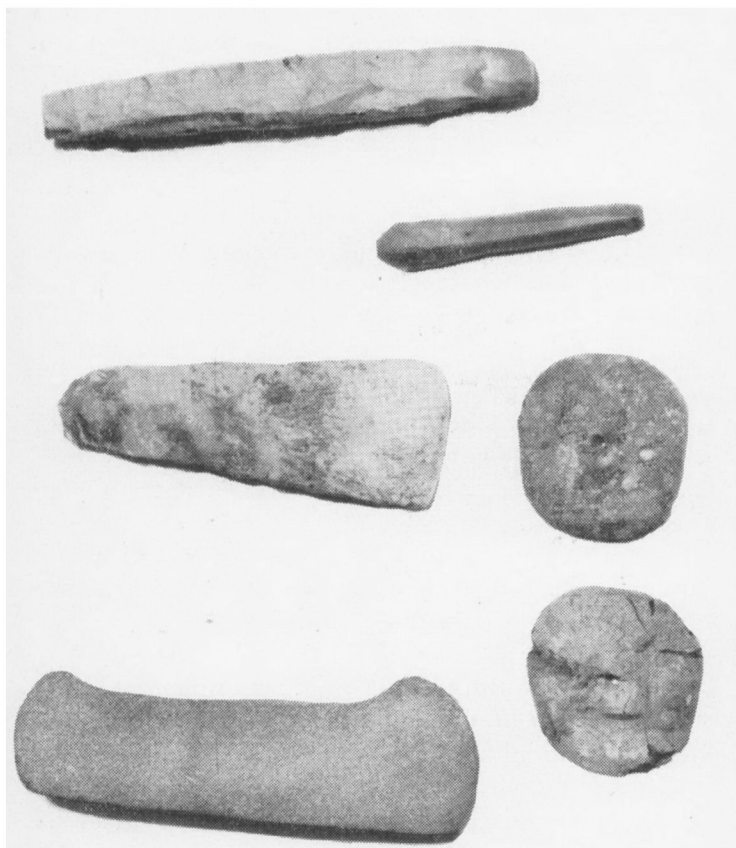
Vi står her overfor een af de ældste enkeltgrave, en undergrav. Dens bund lå ca. 55 cm under den gamle jordoverflade. Gravgaverne hører også til ældre enkeltgravetid, stridsøksen er dog ikke af de allerældste, typen er også i få tilfælde fundet i de noget yngre bundgrave. Mest sjælden er mejslen, der hidtil kun kendes fra grave i 14 eksemplarer⁵). Antallet af gravgaver er usædvanligt stort, ifølge Glob's opstilling⁶) kendtes kun 2 grave med 6 gravgaver, og den konstellation vi har her, stridsøkse — flintøkse — mejsel — flækkeniv — 2 ravskiver, er ikke fundet før.

Selve nedgravningen tegnede sig i undergrundens grus som et ovalt fyldskifte. Dens bredde øverst var ca. 3,2 meter, længden blev ikke konstateret. Ca. 60 cm udenfor graven, parralleltløbende med denne, sås endnu en nedgravning, dens bredde var ca. 40 cm. Antagelig sporene af en ringgrøft. På grund af det fremskredne tidspunkt blev den ikke tømt ud, men dens dybte konstateredes at være ca. 70 cm.

Disse ringgrøfter er en interessant detalje ved enkeltgravene. Glob har dem kun i 11 tilfælde⁷), men der skal nok findes adskillige flere, når højenes yderkanter går efter.

Syd for ringgrøften, og umiddelbart op til denne, var der spor af en sekundær grav, orienteret øst-vest. Dens bund lå ca. 20 cm under jordoverfladen, antagelig er den gravet ned i højens yderside. Der fandtes ingen gravgaver i den.

Gravningen her kan ikke siges at være endeligt tilendebragt, det vil være nyttigt især at kigge nærmere på den omtrent urørte ringgrøft. Formentlig bliver der også tid og lejlighed til en sådan undersøgelse, muligvis i samarbejde med en fagarkæolog,

O L D S A G E R N E:

Stridsøksen: Glob; type B₂. (Danske oldsager II, nr. 339.) Længde 17 cm. Skaftehullets diameter 1,9 cm. *Flintøksen*: Nærmest som D. O. II nr. 384, slebet på begge flader. Længde 14,5 cm, tykkelse 1,5 cm. *Mejslen*: Som D. O. II nr. 389. Længde 18,3 cm. Smukt tilhugget, æggen skrå. Tilsyneladende aldrig brugt. *Flækkekniven*: Længde 9,8 cm, buet og tveægget. Enden modsat slagbulen afhugget. *Ravskiverne*: Nærmest som D. O. II nr. 395, men ikke runde, snarest trapzformede med stærkt rundede kanter. Lagt mod hinanden er de nøjagtig eens, øjensynligt er de skåret af een ravklump. Størrelse 6,5×5,8 cm.

der vides at være stærkt interesseret i emnet — navnlig problemet om ringgrøfterne.

Fundet er naturligvis tilgået Esbjerg Museum⁸⁾, og er udstillet der, ligesom fotografier og tegninger vil tilgå dets arkiv, når bearbejdelsen er afsluttet.

N. Thomsen.

1) Johannes Brøndsted: Danmarks Oldtid. Kort. Forklarende tekst s. 5. 2) Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1898: Sophus Müller: De jyske Enkeltgrave fra Stenalderen. — 3) Aarbøger 1944: P. V. Glob: Studier over den jyske Enkeltgravskultur. 4) »Kuml« 1952: Harald Andersen: Fra tomten af en sløjfet høj. — 5) Aarbøger 1944, s. 143. 6) do., side 173. 7) do., side 170. 8) Esbjerg Museums oldsagssamling nr. 375—80.

Årer og både

I året 1900 fandtes ved tørvegravning i J. Johnsens mose, *Strellev ved Ølgod sogneskel*, tre med vidjer sammenbundne planker liggende på mosebunden. Plankerne var ret solidt sammenbundne ved begge ender, men med kun enkelte vidjer på midten. Ved plankerne fandtes en kort enkeltåre samt resterne af en dobbeltåre. Plankerne var forarbejdet på sider og overflade, den ene delvis knækket og noget medtaget, de andre hårde og stærke. Fundet blev meddelt præsten i Ølgod, men jeg tror ikke, der kom museumsfolk og så på det. Til sidst endte de to planker som gangbrædt over en grøft; efter grøftens bredde, har jeg siden målt dem til at være 3,25 m.